

«Примусове вилучення майна та примусова праця: новації воєнного стану»

Анастасія Чистякова,
канд. юрид. наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: *chystyakovaa@krok.edu.ua*,
ORCID: 0009-0008-9495-8143

З запровадженням воєнного стану в різні часи зіткнулася 81 країна – в тому числі Китай, Канада, Японія, Лівія, Сирія, Туреччина, Польща (1981-1983), Квебек, Панама, Югославія, Ізраїль, Тайланд, Йорданія (1965, 1967), Пакістан (1971-1977), Філіппіни (1972-1978), Грузія (2008).

Щодо *примусового відчуження майна* в умовах воєнного стану (п. 4 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») то воно може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. Закон «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI передбачає алгоритм відчуження майна під час воєнного стану. Крім того слід також враховувати, що ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово нагадував, що для того, щоб досягти справедливого балансу між вимогами приватного і публічного інтересу при вилученні майна, повинна бути *«належна компенсація»* вартості майна. У справі «Lithgow and Others v. The United Kingdom» [1]. ЄСПЛ вказав, що вилучення майна без сплати суми, розумно пов'язаної з його вартістю, за загальним правилом, є непропорційним втручанням, яке не може вважатися виправданим згідно зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Попри те, що закон не передбачає право власника майна, яке підлягає примусовому відчуженню в умовах правового режиму воєнного стану оскаржувати рішення відповідного суб'єкта владних повноважень щодо відчуження такого майна таке право надано ст. 55 Конституції України, відповідно до якої «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб», яке реалізовано через норму ст. 19 КАСУ як можливість оскарження до адміністративного суду рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень [2].

Щодо *трудової повинності працездатних осіб* то слід звернути увагу, що відповідно до ст. 4 Європейської конвенції з прав людини встановлена абсолютна заборона рабства та підневільного стану, яка не передбачає жодних винятків чи обмежень та заборону примусової чи обов'язкової праці. Термін примусова чи обов'язкова праця» не поширюється на:

а) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах

позбавлення свободи або під час умовного звільнення;

б) на будь-яку службу військового характеру або – у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, – службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;

с) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю добробуту суспільства;

д) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків.

Відповідно до Конвенції МОП № 29 «Про примусову чи обов'язкову працю [3] примусова чи обов'язкова праця в розумінні цієї Конвенції не включає в себе:

а) будь-яку роботу чи службу, що її вимагають на підставі законів про обов'язкову військову службу і застосовують для робіт суто воєнного характеру;

б) будь-яку роботу чи службу, що є частиною звичайних громадянських обов'язків громадян повністю самоврядної країни;

с) будь-яку роботу чи службу, що її вимагають від якої-небудь особи внаслідок вироку, винесеного рішенням судового органу, при умові, що ця робота чи служба виконуватиметься під наглядом і контролем державних властей і що зазначена особа не буде віддана або передана в розпорядження приватних осіб, компаній чи товариств;

д) будь-яку роботу чи службу, що її вимагають в умовах надзвичайних обставин, тобто у випадках війни або лиха, або загрози лиха, як-от пожежі, повені, голод, землетрус, сильні епідемії чи епізоотії, навали шкідливих тварин, комах чи паразитів рослин і взагалі обставини, що ставлять під загрозу або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови всього або частини населення;

е) дрібні роботи общинного характеру, тобто роботи, що виконуються для прямої користі колективу членами даного колективу і які тому можуть вважатися звичайними громадянськими обов'язками членів колективу при умові, що саме населення або його безпосередні представники мають право висловити свою думку про доцільність цих робіт.

«Селіаден (Siliadin) проти Франції» № 73316/01 [4], ЄСПЛ зазначив, що при визначенні змісту поняття «примусова чи обов'язкова праця», яке міститься у пункті 2 статті 4 ЄКПЛ, слід орієнтуватися на Конвенцію МОП № 29 від 28.06.1930 р. «Про примусову чи обов'язкову працю».

ЄСПЛ у справі «Хітос (Chitos) проти Греції» [5], в якій Суд дійшов висновку, що виняток, передбачений пп. «б» п. 3 статті 4 ЄКПЛ, слід тлумачити як такий, що розповсюджується лише на обов'язкову військову службу (тобто, не включає в сферу застосування контрактну військову службу). ЄСПЛ постановив, що дії влади Греції порушили заборону примусової праці, закріплену у пункті 2 статті 4 Конвенції.

Аналіз інших рішень ЄСПЛ («Човдурі (Chowdury) та інші проти Греції» № 21884/15 [6], «Ранцев (Rantsev) проти Кіпра і Росії» № 25965/04 [7] дає підстави для висновку про наявність тенденції до розширення змісту поняття

«примусова або забороненої праці».

Ключові слова: майно, вилучення майна, примусова праця, воєнний стан.

Список використаних джерел

1. URL: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/echr/1986/en/18606>.
2. Миронюк Р.В., Сластнікова Г.О. Особливості відчуження майна в умовах воєнного стану : адміністративно-правовий аспект// Юридичний Бюлетень, Випуск 24, 2022, URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2022/24/17.pdf>
3. Про примусову чи обов'язкову працю: Конвенція МОП від 28 червня 1930 р. No 29 / Конвенція, міжнародний документ. № 29. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_136 (дата звернення: 10.03.2023).
4. Справа «Селіаден (Siliadin) проти Франції» (Заява № 73316/01) від 26.05.2005: Рішення Європейського суду з прав людини / ЄСПЛ. URL: <http://lawyer.khpg.org/1/1255676674> (дата звернення: 10.03.2023).
5. Справа «Хімос проти Греції» (Заява № 51637/12) Постанова від 4.06.2015: Рішення Європейського суду з прав людини / ЄСПЛ. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=dos&base=ARB&n=446104#j1Yia4TwenZDxxKC> (дата звернення: 12.03.2023).
6. Справа «Човдурі та інші проти Греції» (Заява № 21884/15) від 30.03.2017: Рішення Європейського суду з прав людини / ЄСПЛ. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/chowdury-and-others-v-greece-0_en (дата звернення: 12.03.2023)
7. Справа «Ранцев проти Кіпра і росії» (Заява № 25965/04) від 07.01.2010: Рішення Європейського суду з прав людини / ЄСПЛ. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/rantsev-v-cyprus-and-russia-application-no-2596504_en (дата звернення: 12.03.2023).